

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора мистецтвознавства, професора Зосім Ольга Леонідівни
на дисертаційну роботу Жао Джіна «Вплив філософії та естетики даосизму
на китайську вокальну культуру», подану до захисту на здобуття ступеня
доктора філософії за спеціальністю 025 Музичне мистецтво

1. Актуальність дисертаційного дослідження. Глобалізаційні процеси сучасності посилили інтерес до неєвропейських культур, серед яких найбільшу увагу привертає східна культура. Серед орієнтальних музичних традицій безумовним лідером є китайська, яка за останні сто років здійснила великий стрибок від замкнутої та локальної, хоча й великої культури, до глобалізованої – сучасної й актуальної. Така трансформація стала можливою завдяки органічному поєднанню в китайській культурі традиційності та сучасності, багатовікового культурного досвіду та найсучасніших здобутків не лише в техніці й технологіях, а й культурі і мистецтві.

Серед культурних надбань Китаю – його питома філософсько-релігійна традиція, яка реалізувалася у двох базових ученнях – даосизмі та конфуціанстві. Даосизм як релігійна течія почав своє формування у III тисячолітті до н. е., він є одним з найдавніших релігійних учень у світі. Для Китаю даосизм став першим досвідом космогонії, релігії та філософії, який став підвалинами у формуванні національної ідентичності, здійснюючи вплив на усі сфери суспільного життя, в тому числі на культуру й мистецтво.

У Китаї сьогодні співіснують три традиційні релігії – даосизм, буддизм та конфуціанство, до яких пізніше, а саме у часи Відродження, додалося й християнство. Якщо традиція буддизму, конфуціанства та християнства неодноразово ставала предметом дослідження науковців, у тому числі релігійна музика буддизму й християнства, то музичне мистецтво даосизму привернуло увагу дослідників лише у XX столітті. На жаль, в силу багатьох причин багато пам'яток даоського мистецтва, в тому числі й музичного, на цей час вже було безповоротно втрачено.

Сьогодні в Китаї спостерігається ренесанс інтересу до власної музичної традиції, і увага науковців, композиторів та виконавців до даоської музики є одним з цих показників. Взаємодія музикологів та композиторів відбувається на перетині наукової та творчої діяльності: до розшифровок і реконструкцій давніх мелодій, що репрезентують даоську традицію, здійснених науковцями, звертаються композитори, актуалізуючи давній музичний шар для сучасної людини. Вокалісти та інструменталісти сьогодні все активніше звертаються до музичного надбання даосизму, пропагуючи серед слухачів як автентичне музичне мистецтво давнього Китаю, так і його рецепцію в сучасній музичній творчості. В контексті глобалізаційних процесів музичне мистецтво даосизму має величезний потенціал, передусім для розуміння фундаментальних засад розвитку людської цивілізації.

2. Структура та зміст дисертації. Зміст дисертації Жао Джіна «Вплив філософії та естетики даосизму на китайську вокальну культуру» спрямований на розкриття багатоаспектності теми дослідження, він відповідає його меті й завданням.

Робота складається зі вступу, трьох розділів з висновками до кожного з них, висновків, списку використаних джерел та додатків. У вступі Жао Джін визначає актуальність теми дослідження, формулює його мету, завдання, об'єкт і предмет, окреслює теоретико-методологічну базу та ступінь дослідження проблематики, зазначає матеріали дослідження, формулює наукову новизну, вказує на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Перший розділ – «Дослідження даосизму в концептуальних положеннях філософії, релігії та культури Китаю» – має теоретико-методологічне та історико-культурне спрямування. Три підрозділи послідовно розкривають питання, пов'язані з даосизмом, в культурно-мистецькій площині. Перший підрозділ присвячено засадам дослідження філософсько-релігійної сутності даосизму та його впливу на музичне мистецтво Китаю. У другому підрозділі визначено теоретичні засади дослідження ідей даосизму в контексті глобалізаційних процесів сучасності. Третій підрозділ розкриває питання відображення ідей даосизму в філософсько-літературних працях та релігійних

ученнях Китаю. Таким чином, автор у першому розділі дослідження вказує на значимість даосизму для сучасної глобалізованої культури та окреслює методологічні підходи його вивчення.

У другому розділі – «Вплив основоположних філософських та релігійних ідей даосизму на формування культурних традицій і мистецької творчості Китаю» – автор зосереджує увагу на музичному компоненті даоської музики. Перший підрозділ характеризує базові естетичні, філософські й релігійні ідеї дао в китайському мистецтві, другий розкриває етичні та естетичні засади даоського музичного мистецтва. У третьому підрозділі здійснено огляд творів давньокитайських мислителів, які містять відомості про музичну естетику, критику, педагогіку, акустику. Цей розділ є багатоаспектним, серед найважливіших його позицій виділимо акцент на базовості символіки та ритуаліки в китайській музиці, в тому числі й даоській, характеристику музичного інструментарію та особливостей нотного запису вокальної й інструментальної музики у стародавню добу. Автор також зазначає стан вивчення даоської музики, що розпочався лише у ХХ столітті, але вже має серйозні здобутки.

Третій розділ роботи – «Даоські пісні як культурний феномен Китаю» – зосереджено на музичній складовій даоської музики. У першому підрозділі розглянуто її особливості, починаючи від перших згадок й описах у стародавніх «Книзі гір та морів» та «Книзі пісень» і закінчуючи сучасними виконанням, в тому числі й автора дисертації. Наголошено, що для даоської музики характерна одноголосна мелодія з широким діапазоном, п'ятиступеневий пентатонний лад, повільний темп виконання, мелодика з інтонаційними та ритмічними особливостями неримованої розмовної мови, іноді наближена до речитативності, зміна метроритміки, що наближає звучання до вільної імпровізації. Мелодика даоських пісень є плавною, як знак тай-цзи, в ній немає «гострих кутів», вона характеризується заокругленістю й врівноваженою ритмікою, символізуючи безперервність та рух без початку й кінця. Супровід даоської музики відзначався розмаїттям інструментальних рішень, що підсилювало ефект театральності (с. 149–150). Автор розкриває специфіку особливостей вокального виконання

даоських пісень (с. 159–160), зазначаючи, що способи їх виконання «корелюються з глибинним розумінням способів осягнення дао як всезагальної сили створення гармонії і порядку» (с. 160). Не менш цікавими є спостереження автора щодо близькості даоського співу і академічної вокальної школи бельканто, де важливе місце посідає дихання. І хоча в основі співу даосів лежить ритуал як спосіб впорядкування свого життя, сьогодні концертні співаки поєднують даоські традиції співу з надбанням європейських вокальних шкіл (с. 166). У другому підрозділі автор розглядає рецепцію музики даосів в композиторській практиці з середини 1930-х років до сьогодні, відзначаючи особливості індивідуальної інтерпретації даоських пісень сучасними китайськими композиторами.

Робота відзначається логічністю будови, де кожен розділ присвячений одному з дослідницьких завдань, які спрямовані на вирішення основного наукового завдання дисертації. Висновки роботи є переконливими, вони відповідають поставленій меті й завданням, а результати дослідження мають теоретичне та практичне значення.

3. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією. Наукове завдання дисертаційної роботи Жао Джіном виконано на високому рівні. У роботі чітко сформульовано мету та завдання, обрано релевантні методи, що поєднують наукові принципи музикознавства, філософії, релігієзнавства, історії, літературознавства та суміжних видів мистецтв. Дисертаційний текст засвідчив, що здобувач оволодів науковою методологією та здобув відповідні до рівня доктора філософії компетенції.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження забезпечується сучасними науковими підходами та ґрунтовною теоретико-методологічною базою. Теоретична база дисертації включає роботи, присвячені питанням глобалізаційних процесів у культурі та мистецтві, роботи з історії Китаю, історії даосизму, даоської ритуальної практики, праці з музичної естетики та філософії музики, історії музики, культури та мистецтва Китаю, музикознавчі дослідження широкої проблематики, в тому числі з питань виконавської інтерпретації та вокального інтонування. У дисертації автором було задіяно низку методів,

зокрема джерелознавчо-пошуковий, аналітичний, культурологічний, музикознавчий, хронологічний, історіографічний, систематизаційний, метод персонології та теоретичного узагальнення, які дозволили охарактеризувати музичне мистецтво Китаю відповідно до концептуальних положень філософії, естетики та релігії даосизму.

5. Наукова новизна результатів дисертації. Наукова новизна дисертаційного дослідження Жао Джіна є беззаперечною, оскільки в роботі уперше здійснено аналіз даоських пісень в аспектах збереження, ступеня розшифрування, визначення художньої цінності та сучасної інтерпретації в творчості композиторів XX – початку XXI століття; на матеріалах міфологічних сюжетів, трьох найдавніших книг Китаю «Книга гір та морів», «Книга пісень», «Чуські строфи» і праць давніх філософів систематизовано відомості про найдавніші пісні, про перших даоських співаків, жанри пісень та способи їх вокального інтонування; розглянуто значення даоського мистецтва дихання цигун у його зв'язку з практичним виконанням даоських пісень; на прикладах аналізу праць китайських мислителів доведено зародження в давньому Китаї наук музичної теорії, естетики, критики, педагогіки та акустики, що мали значення на подальший розвиток виконавства даоських пісень; здійснено музикознавчий аналіз транскрипцій та аранжувань давніх даоських пісень у творчості китайських композиторів XX – початку XXI століття та представлено способи моделювання специфіки їх інтонаційної виразності засобами сучасної музичної мови. Отже, робота Жао Джіна є комплексним і багатоаспектним дослідженням, в якому автором було розглянуто вокальну культуру Китаю як музичну реалізацію концепції даосизму.

6. Теоретичне та практичне значення результатів дисертації. Теоретичне значення дисертації Жао Джіна полягає тому, що у роботі було здійснено багатоаспектний аналіз філософсько-релігійної сутності даосизму як феномену китайської культури у його проєкції на вокальне мистецтво. Практична цінність роботи полягає в можливості використання її результатів в лекційних курсах «Історія світової музичної культури», «Історія вокального мистецтва», «Вокальне виконавство», «Музичний фольклор», «Робота

композитора з народно-пісенним матеріалом», у виконавській діяльності вокалістів.

7. Апробація результатів дисертації. Результати дослідження висвітлені у 3 статтях у виданнях, які включені до Переліку наукових фахових видань України, 2 зарубіжних наукових виданнях, публікаціях у збірках матеріалів наукових конференцій. Основні положення та результати дослідження презентувалися на 6 міжнародних наукових конференціях та форумах. Публікації за темою дисертації розкривають основні її положення.

8. Дотримання академічної доброчесності. Дисертація є оригінальною та самостійною науковою працею, результати якої було отримано автором особисто. У тексті роботи не виявлено ознак плагіату, некоректних цитувань, фабрикацій та фальсифікацій.

9. Дискусійні положення та зауваження. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Жао Джіна, вважаємо за потрібне висловити міркування, спрямовані на уточнення деяких положень роботи.

1. У тексті дисертації неодноразово (с. 104, 151, 188) зазначалося, що до нас дійшло 8 зразків даоських мелодій, однак в роботі наведено лише кілька з них. Чому не було систематизовано усі віднайдені й розшифровані музичні зразки давніх даоських пісень, що дало б можливість отримання цілісного уявлення про архаїчну музику даосизму?

2. Говорячи про релігійну музику Китаю, автор неодноразово згадує ще одну давню традицію – конфуціанську. Хотілося б дізнатися, чи є специфічні риси музичного стилю, які відрізняють даоську та конфуціанську релігійно-музичні традиції?

3. У роботі згадуються та аналізуються твори композиторів, серед яких Жен Гуан, Ван Жень, Хуан Цзи, Ван Убей, що у своїй творчості використали давні даоські мелодії. Що спонукало митців звернутися до цього давнього музичного шару?

10. Загальний висновок і оцінка дисертації. Аналіз тексту дисертації Жао Джіна «Вплив філософії та естетики даосизму на китайську вокальну культуру», засвідчив, що робота є оригінальним та цілісним дослідженням, має

наукову новизну, теоретичне значення і практичну цінність. Дисертація виконана на високому науковому рівні та повністю відповідає спеціальності 025 Музичне мистецтво. Робота є належним чином апробована, наукові публікації достатньої мірою відображають її зміст.

Дисертаційна робота Жао Джіна «Вплив філософії та естетики даосизму на китайську вокальну культуру» відповідає п.п. 6-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03 лютого 2017 р. за № 155/30023, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Опонент:

доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри музичного мистецтва
ННІ «Донецька державна музична
академія імені С. С. Прокоф'єва»
Таврійського національного
університету імені В. І. Вернадського

Ольга ЗОСІМ